

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

Стаття надійшла до редакції [Article received /

Статья поступила в редакцию] – 08.09.2017 р.

Перевірено на плагіат [Checked for plagiarism / Проверено на плагиат] – 16.01.2017 р.

Оригінальність тексту [The originality of the text / Оригинальность текста] – 99,31 %

<http://doi.org/10.17721/2663-6530.2017.32.12>

УДК 811.133.1

ІНФОРМАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТУ В ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ

Надія Петрівна Поліщук (м. Київ, Україна)

romanskimovy@ukr.net

Кандидат філологічних наук, доцент
кафедри романської і новогрецької філології та перекладу
Київський національний лінгвістичний університет
(Міністерство освіти і науки України),
м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73

В статті розглядається питання диференційного підходу до проблем комунікацій, яка забезпечує (створення, сприйняття та розуміння тексту). Вивчаються закономірності породження та сприйняття мовленнєвого повідомлення (тексту). Розглядаються проблеми мовленнєвого спілкування та виявляються напрямки в дослідженні тексту.

Ключові слова: комунікація, висловлення, текст, мовленнєва діяльність, реципієнт.

**TEXT INFORMATION PECULIARITIES
IN THE COMMUNICATION PROCESS**

Nadiya P. Polishchuk (Kyiv, Ukraine)

romanskimovy@ukr.net

PhD (Philology), Associate Professor of the
Department of Romance and Modern Greek Philology and Translation
Kyiv National Linguistic University
(Ministry of Education and Science of Ukraine),
73 Velyka Vasylkivska str., Kyiv, Ukraine, 03680

The paper deals with differentiating the problems of communication, including creating and understanding texts. The study explores the regularities of generating and

© Поліщук Н. П. [Поліщук Н. П.] *romanskimovy@ukr.net*

Інформаційні особливості тексту в процесі комунікації (Українською)

[Информационные особенности текста в процессе коммуникации (На укр. яз.)]

(Проблеми семантики [Проблемы семантики])

**PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINGVISTYKY]**

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

understanding verbal messages (texts), outlines verbal communication issues and research directions in text linguistics.

Key words: *communication, utterance, text, speaking activity, recipient.*

**ИНФОРМАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕКСТА В ПРОЦЕССЕ
КОММУНИКАЦИИ**

Надежда Петровна Полищук (г. Киев, Украина)

romanskimovy@ukr.net

Кандидат филологических наук, доцент кафедры романской и новогреческой
филологии и перевода

Киевский национальный лингвистический университет

(Министерство образования и науки Украины),

г. Киев, ул. Большая Васильковская, 73

В статье рассматривается вопрос дифференциального подхода к проблемам коммуникаций, которая обеспечивает (создание, восприятие и понимание текста. Изучаются закономерности порождения и восприятия речевого сообщения (текста). Рассматриваются проблемы речевого общения и определяются направления в исследовании текста.

Ключевые слова: *коммуникация, высказывания, текст, речевая деятельность, реципиент.*

Мова, як відомо, є важливим засобом людського спілкування, за допомогою якого люди обмінюються думками та досягають взаємного-розуміння. У сучасній лінгвістичній літературі вже знайшла загальне визнання думка, що мовна комунікація, тобто спілкування між людьми в суспільстві відбувається не за допомогою окремих ізольованих одиниць, а у формі цілих висловлювань, починаючи з речення і кінчаючи текстом. Всі аспекти тексту оригінала пов'язані між собою; одночасно обробляється граматична, лексична стилістична, загально текстова, а також комунікативна інформація.

З поширенням сфери впливу засобів масової комунікації, усвідомленням необхідності диференційного підходу до тієї чи іншої аудиторії актуальними р не тільки проблеми семантичної або формальної організації висловлення, а також питання комунікативного плану, вивчення умов, що забезпечують

(Problems of linguistic semantics)

Text information peculiarities in the communication process (in Ukrainian)

[Informacijni osoblyvosti tekstu v procesi komunikacii']

© Polishchuk N. P. [Polichtchouk N. P.] *romanskimovy@ukr.net*

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemanitics>

створення та сприйняття розуміння тексту.

Мета даної роботи – комплексне вивчення закономірностей породження та сприйняття мовленнєвого повідомлення (тексту). Специфіка психолінгвістичного підходу полягає в розгляданні тексту як одиниці комунікації, як продукту мовлення, детермінованого потребами спілкування. Звісно, що в процесі спілкування один з учасників намагається певним чином змінити поведінку⁷ або стан іншого. Зміна поведінки виявляється в тому, що партнер по комунікації виконує якусь не мовленнєву дію, або відтворює відповідне мовленнєве повідомлення. Зміна стану передбачає зміну відношення суб'єкту до будь-якого об'єкта або явища, що, в свою чергу, може привести до зміни поведінки. Таким чином, об'єктивно, тобто незалежно від суб'єктів мовленнєвої діяльності, умови комунікації потребують, щоб мовленнєвий текст, що являється основною одиницею спілкування, чинив певний вплив. Потрібний вплив можливий при дотриманні як мінімум двох умов: по-перше, повинен бути зроблений такий вибір мовних засобів, які б забезпечили адекватне втілення комунікативної прагматики. По-друге, реципієнт повинен сприймати текст адекватно задумці його автора, тобто відноситись до зображуваних в ньому фактів як сам автор.

Подібний підхід до проблеми мовленнєвого спілкування обумовив виявлення двох напрямлень в дослідженні тексту, перше з яких полягає у вивченні формування замислу тексту, друге – зі сприйманням цього замислу реципієнтом.

Вироблення процедур побудови тексту у зв'язку з його комунікативними задачами – перетворення концепту (замислу) текст – має особливе значення для теорії масової комунікації, метою якої є побудова теорії мовленнєвого впливу. В дослідженнях цього напрямку відмічається, що текст являє собою ієрархію комунікативних програм та є підлеглим до мети діяльності, до якої він включений

В процесі сприйняття тексту за розпізнаванням його значення (сприйманням інформації) надходить установа знакових відношень в рамках тексту, а далі – виявлення його смислу, який не може бути рівний його зовнішньому виражені в тексті, перш за все в кількісному аспекті з одного боку, для розуміння тексту необхідно знати значно більше, ніж значення окремих слів. З другого боку – зберігати текст в пам'яті в тому обсязі, в якому він пред'являється реципієнту.

Цілком зрозуміло, чому в мовознавстві все більше уваги приділяється теорії мовленнєвої діяльності, предметом якої є аналіз саме тих чинників

© *Поліщук Н. П.* [Поліщук Н. П.] romanskimovy@ukr.net**Інформаційні особливості тексту в процесі комунікації** (Українською)
[Информационные особенности текста в процессе коммуникации] (На укр. яз.)

(Проблеми семантики [Проблемы семантики])

**PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINHVISTYKY]**

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemanitics>

комунікації, які коріняться в соціальній взаємодії людей і спілкуванні як одній з її сторін. У зв'язку з цим, постає дуже важливе питання теоретичного та практичного дослідження процесів сприйняття та породження мовленнєвого повідомлення.

Багато дослідників звертаються до пошуку об'єктивних критеріїв визначення того, наскільки адекватно авторському замислу той чи інший реципієнт розуміє текст; як індивідуальні особливості продуцента впливають на характер тексту, як індивідуальні особливості реципієнта впливають на успішність сприймання тексту.

Мовленнєва діяльність є одним з найважливіших елементів самого життя людини. Вона є явищем соціальним за своєю обумовленістю та суттю.

Соціальна обумовленість мовленнєвого акту та мовленнєвої діяльності є проявом того, що вони передбачають наявність типових мовленнєвих ситуацій та контексту культури, які є загальними для всіх мовців. Структура мовленнєвого акту передбачає типового мовця. Варто підкреслити, що носій мови засвоює граматику, будову мови та її словниковий склад. При перекладі зокрема, граматика залежить від лексики (наприклад, граматичне значення словосполучення певної синтаксичної моделі може змінюватися в залежності від слів, що вжиті у словосполученні) так як і лексика залежить від граматичних моментів (наприклад, зміна типової сполучуваності слів може призводити до нового лексико-семантичного варіанта слова, тобто, фактично, до утворення нового слова).

Подібним же чином лексика і граматика тісно пов'язані з жанрово-стилістичними проблемами, оскільки, наприклад, до стилістичних характеристик тексту відносяться і частотність вживання певних слів, і застосування певних граматичних форм та структур. У зв'язку з цим відбувається безперервне збагачення пасивного запасу слів та їх значень що є соціально обумовленим і ніколи не переривається. Тому обов'язковим компонентом мовленнєвого акта та мовленнєвої діяльності мовця є реальна мова та загальна структура змісту інформації, які є соціальними та належать суспільству. Мова, як головна із знакових систем людини, є найважливішим засобом людського спілкування. Вона виникає в суспільстві, виконуючи найважливіші функції: вираження думки та свідомості, збереження та передачу інформації, а також засобу спілкування, або комунікативну. Таким чином, мова відтворює дійсність. Тільки на підставі цієї первинної функції мова актуалізується у мовленні, стає знаряддям комунікації між індивідами. Тобто

(Problems of linguistic semantics)

Text information peculiarities in the communication process (in Ukrainian)

[Informacijni osoblyvosti tekstu v procesi komunikacii']

© Polishchuk N. P. [Polichtchouk N. P.] romanskimovy@ukr.net

**ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemanitics>

мова розглядається як символічна система, вона виступає як інтерпретант суспільства, а саме суспільство інтерпретується через мову.

Аналіз результатів отриманих у мовознавстві до теперішнього часу, дозволяє зробити висновок, що вивчення мови як замкнутої самодостатньої системи не може бути вичерпним та повинно бути розширено описом механізму функціонування мови у процесі комунікації [2, с. 17]. Варто враховувати той факт, що комунікативна функція мови виконується за умови, якщо має місце деякий зміст, що є предметом комунікації. Цей зміст знаходить відображення у семантиці мовних одиниць, які використовуються в комунікації як її оперативні одиниці [8, с. 45]. Прагматичні компоненти при цьому співіснують з семантичними на всіх рівнях формування семантичного змісту мовного знаку. Таким чином, тільки в комунікації реалізуються всі якості мови, починаючи від її звучання та закінчуючи складним семантичним механізмом однозначного вияву конкретних мовленнєвих актів [4, с. 24], що допомагає розглядати функціональну значимість даного явища при вивченні комунікативно-прагматичних аспектів функціонування. Оскільки вивчення мови як засобу спілкування, тобто мови в дії, у реальних процесах комунікації є особливістю комунікативно-прагматичного підходу до мовних явищ, це дозволяє досліджувати дану проблему у функціональному аспекті.

Прагматичний аспект аналізу граматичних категорій розробляється у загальному контексті прагматичного підходу до явищ мовної системи. При цьому варто враховувати, "що багатоаспектна організація речення та синтаксична система – об'єктивні факти мовної дійсності" [5, с. 67], а також те, що вивчення мовної синтаксичної системи здійснюється з урахуванням даних аспектів, що дозволяє розглядати мовленнєві реалізації речення. Така система являє собою багаторівневе утворення та передбачає розгляд граматики у комунікативному аспекті, оскільки граматичні одиниці, будучи лінгвістичними знаками, виконують поряд із семантичною та синтаксичною функціями функцію прагматичну, причому, не ізольовано, а у складі речення-висловлення як цілісної системи.

Таким чином, граматичні структури відіграють важливу роль у процесі комунікації, формуючи структуру висловлення. Висловлення є результатом взаємодії його власно семантичного (тобто пропозиціонального) змісту з прагматичною настановою, що дозволяє узагальнити та обійняти все те, що, звичайно, розуміють під мовленнєвою ситуацією, яка націлена на комунікацію.

Сукупність комунікативно-прагматичних факторів, яка створює соціопсихологічну ситуацію конкретного мовленнєвого акту узагальнення та

© *Поліщук Н. П.* [Поліщук Н. П.] romanskimovy@ukr.net

Інформаційні особливості тексту в процесі комунікації (Українською)

[Информационные особенности текста в процессе коммуникации (На укр. яз.)]

(Проблеми семантики [Проблемы семантики])

**PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINHVISTYKY]**

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemanitics>

детермінує, тим самим, комунікативний однорідний смисл висловлення, трактується як прагматична настанова. Центральним поняттям прагматичної настанови висловлення, трактується як прагматична настанова. Центральним поняттям прагматичної настанови висловлення виступає інтенція (комунікативний намір мовця), тобто направленість висловлення на вирішення визначеного мовного завдання спілкування. Ситуація мовленнєвого спілкування - необхідний для комунікативного акту координаційний апарат висловлення, так як комунікація в цілому реалізується в конкретних комунікативних актах, а елементарний комунікативний ряд відправник – повідомлення – отримувач" виступає у ролі кванта комунікації. Якщо відсутній будь-який із цих компонентів, комунікативний акт неможливий. Важливим є те, що певна свобода вибору тих чи інших моделей мови мовцем є характерною особливістю комунікативного акту. Прагматика мовної одиниці змістовна. Якщо говорити про актомовленнєвий зміст висловлення як про такий, що відображає ситуацію комунікативного акту, то треба враховувати зміст висловлення. При цьому прагматичний зміст співвідноситься з певними формально-мовними та просто мовними показниками

У сучасній лінгвістиці найбільш розповсюдженими є два категоріальних підходи до визначення прагматичного аспекту мови.

1. Категорії, орієнтовані на мовця, які передбачають сприйняття цим висловлювання та можливості дати оцінку наданій інформації.

2. Категорії, орієнтовані на співрозмовника, які передбачають вплив на слухача, на особу до якої звернено дане висловлювання – на адресата.

Треба зазначити, що поняття адресанта, адресата і пов'язуючого їх спрямованого адресантом у мовленнєвій інтеракції з адресатом висловлення, є центральними при будь-якому підході до побудови моделі комунікативного акту.

Розглядаючи дані категорії, треба визначити, що, з одного боку, прагматика трактується як комунікативний аспект мови, орієнтований на дослідження кінцевого результату – ефекту мовної комунікації [4, с. 32]. У даному випадку реалізується функція впливу на отримувача інформації, що є кінцевою метою комунікації. Саме це треба враховувати під час розгляду комунікативно-прагматичного ефекту у використанні мовних одиниць. Прагматика досліджує використання мовних одиниць у плані комунікації, що дає можливість мовцю впливати на слухача, тобто на особу, до якої звернене дане висловлення. Фактор адресата є при цьому визначальним моментом. Для

(Problems of linguistic semantics)

Text information peculiarities in the communication process (in Ukrainian)

[Informacijni osoblyvosti tekstu v procesi komunikacii']

© Polishchuk N. P. [Polichtchouk N. P.] romanskimovy@ukr.net

**ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemanitics>

найбільш адекватного здійснення свого наміру з метою безпосереднього впливу на адресата мовець підбирає відповідні мовні форми. Це дозволяє формувати висловлення. Адресат при цьому виступає як особа або група осіб, якій спрямовується висловлення, що походить від адресанта.

З іншого боку, треба зосередити увагу на суб'єктивному факторі, тобто коли мовець займає головну позицію. Якщо семантика моделює відношення між мовними знаками, то прагматика вивчає відношення між знаками та тими, хто їх використовує. Цей фактор має важливе значення під час розгляду прагматичного аспекту в процесі комунікації.

Очевидно, що категорія суб'єкта розглядається як центральна категорія прагматики, основа якої полягає в загальній якості мови - у суб'єктивності. Таким чином, можна розглядати відношення "мовець – мовний знак" [7, с. 54].

Розглядаючи поняття прагматичного суб'єкта, можна виділити на формально граматичному рівні граматичний суб'єкт – підмет речення. Треба враховувати, що кожний член речення є носієм двох значень: граматичного та комунікативного, що дозволяє вивчати взаємозв'язок між граматичною та комунікативною структурою суб'єктно-предикатних значень. При цьому під предикацією треба розуміти відношення даного змісту, даного предмета думки до дійсності, яке має місце в реченні (на відміну від словосполучення).

Суб'єктно-предикатні відношення, які на комунікативному рівні виникають між двома членами висловлення, є комунікативним суб'єктом (темою) та комунікативним предикатом (ремою).

У повному своєму вияві комунікативна структура містить обидва елементи – тему (тобто те, що є предметом повідомлення) та рему (тобто те, що повідомляється про цей предмет). Таке речення є комунікативно двочленним (дилемою) [2, с. 49]. Стан двочленності фрази знаходить подальший розвиток під час розгляду інформативної значимості компонентів, які є складником фрази, при цьому суб'єктна частина оцінюється як дане (тематичне, відоме), а предикатний член – як нове (рематичне, невідоме, більш важливе) [1, с. 13]. Комунікативний рівень розкриває інформативний аспект висловлення та показує, для чого повідомляється дане висловлення.

Будь-який член речення може входити як у тему (включно "ситуативні елементи" теми), так і в рему, тобто у ядро повідомлення, яке, у свою чергу, може супроводжуватися безпосередньо незалежними від нього елементами, які не є метою повідомлення, але мають різну міру комунікативного динамізму, тобто спроможність просувати повідомлення [6, с. 67]. Під "ситуативними" елементами теми розуміють умови, за яких відбувається повідомлення та на

© *Поліщук Н. П.* [Поліщук Н. П.] romanskimovy@ukr.net

Інформаційні особливості тексту в процесі комунікації (Українською)
[Информационные особенности текста в процессе коммуникации] (На укр. яз.)

(Проблеми семантики [Проблемы семантики])

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINHVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

фоні яких воно розвивається.

У цілому, треба відзначити, що функціонування мови можливе з урахуванням комунікативних особливостей, які дозволяють розглядати комунікативно-прагматичні відмінності вживання мовних одиниць та їх використання у мовленні.

Література

1. Веденина Л. Г. Французское предложение в речи. – М. : Высшая школа, 1991.
2. Гак В. Г. Коммуникативные трансформации и системность средств логических выделений во французском языке // Филологические науки. – 1975. – № 5. – С. 49–53.
3. Каменская О. Л. Текст и коммуникация. – М. : Высшая школа, 1990.
4. Колишанский Г. В. Контекстная семантика. – М. : Наука, 1980.
5. Минкин Л. М. К вопросу о многоаспектности предложения и композиции в языковой синтаксической системы // Иностранные языки в школе. – 1980. – № 4. – С. 15–19.
6. Реферовская Е. А. Лингвистические исследования структуры текста. – Ленинград : Просвещение, 1983.
7. Степанов Ю. С. В поисках прагматики. Известия АН СССР. – 1981. – № 4. – С. 325–332.
8. Шахнарович А. М. Семантические аспекты коммуникативной функции языка как коммуникативная деятельность человека. – М. : Наука, 1987. – С. 26–30.
9. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика // Структурализм – «за» и «против». – 1975. – С. 193–230.

References

1. Vedenina L. G. *Francuzskoe predlozhenie v rechi*. Moskva, Vysshaja shkola, 1991.
2. Gak V. G. Kommunikativnye transformacii i sistemnost' sredstv logicheskikh vydelenij vo francuzskom jazyke. *Filologicheskie nauki*, 1975. № 5. S. 49–53.
3. Kamenskaja O. L. *Tekst i kommunikacija*. Moskva, Vysshaja shkola, 1990.
4. Kolshanskij G. V. *Kontekstnaja semantika*. Moskva, Nauka, 1980.
5. Minkin L. M. K voprosu o mnogoaspektnosti predlozhenija i kompozicii v jazykovoj sintaksicheskij sistemy. *Inostrannye jazyki v shkole*, 1980. № 4. C. 15–19.
6. Referovskaja E. A. *Lingvisticheskie issledovanija strukturi teksta*. Leningrad, Prosveshhenie, 1983.
7. Stepanov Ju. S. *V poiskah pragmatiki*. Izvestija AN SSSR, 1981. № 4. S. 325–332.
8. Shahnarovich A. M. *Semanticheskie aspekty kommunikativnoj funkcii jazyka kak kommunikativnaja dejatel'nost' cheloveka*. Moskva, Nauka, 1987. S. 26–30.
9. Jakobson R. Lingvistika i pojetika. *Strukturalizm – «za» i «protiv»*, 1975. S. 193–230.

(Problems of linguistic semantics)

Text information peculiarities in the communication process (in Ukrainian)

[Informacijni osoblyvosti tekstu v procesi komunikacii']

© Polishchuk N. P. [Polichtchouk N. P.] romanskimovy@ukr.net